

До членовете на научно жури, определено със заповед № 2924 от 19.12.2019 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“, във връзка с провеждането на публична защита за присъждане на ОНС „доктор“, по научната специалност „Гражданско и семейно право“, професионално направление 3.6 Право, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2020 г.

СТ А Н О В И Щ Е

ОТ

доц. д-р Йордан Баланов, катедра „Частноправни науки“, Юридически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий, за дисертационния труд на Сузана Вескова Цанова- Рангелова, на тема „ Гражданскоправна защита на личността и семейните отношения при домашно насилие“, за получаване на ОНС „Доктор“ по научната специалност “Гражданско и семейно право“ (професионално направление 3.6 Право)

1. Сузана Вескова Цанова-Рангелова е завършила Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ през 2006 г. Докторант е в редовна форма на обучение към катедра „Гражданскоправни науки“ в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“. Зачислена е като докторант със Заповед №2340/14.10.2011 г. на Ректора на ЮЗУ в професионално направление 3.6 Право по докторска програма „Гражданско и семейно право“ с научен ръководител доц. д-р Иван Цветанов. Тема на дисертационния й труд е „ Гражданскоправна защита на личността и семейните отношения при домашно насилие“. Сузана Цанова-Рангелова е асистент към катедра „Гражданскоправни науки“ и води семинарни занятия по „Обща теория на гражданското право“ и „Обща теория на Търговското право“. Адвокат е към Адвокатска колегия-гр. Перник. Отчислена е с право на защита със Заповед №93/19.01.2015 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

2. Представеният дисертационен труд е първото монографично и оригинално изследване в българската правна доктрина, посветено на няколко важни проблема за обективното право-домашното насилие и защитата на личността и семейните отношения в случаите на такова насилие. Комплексният и многопластов проблем „домашно насилие“ (неговите форми и проявление) и необходимостта от ефикасна правна защита срещу него са актуални и значими в световен мащаб.

В труда умело са приложени историкоправният и сравнителноправният методи на изследване. Извършено е проследяване на настъпилите изменения в нормативната уредба на домашното насилие и формите на защита срещу такова насилие, анализиране и паралелно

проучване на нормативните актове от чужди правни системи и международни актове. В критичен план е разгледана достъпната съдебна практика, посветена на тези проблеми.

Дисертационният труд е в обем от 183 страници и съдържа: увод; три глави, структурно обособени на точки и подточки; заключение, съдържащо обобщени теоретични търсения, научно-приложни резултати, направените изводи и предложенията *de lege ferenda*; библиография, състояща се от 87 заглавия на български, английски, руски и френски език; приложение-анкетно проучване на граждани. Направени са 140 бележки под линия. Дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСПБ и вътрешната нормативна уредба на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Авторефератът отразява основните научни и научно-приложни приноси. Авторът има четири (4) публикации в сборници с научни изследвания, които са по темата на дисертацията.

3. Глава първа е посветена на понятието и правната уредба на домашното насилие.

В началото на главата е направена характеристика на общото понятие за насилието и неговото правно значение в гражданското право. Акцентът е поставен върху неговото значение при нищожните и унищожаеми сделки, и в наследственото право. Дадена е дефиниция на понятието и са разгледани проявленията на насилието в социален и психологичен аспект. Споделя се извода от социологическа гледна точка, че насилието се корени в конфликтната природа на индивида и нагласата да доминира с всички средства в социалните взаимодействия, злоупотребявайки с власт и контрол върху другите. Направен е преход към домашното насилие (понятие и правна уредба) и проявлението му в обществото.

Разгледан е въпросът относно недействителността на сделките, като се акцентира на нищожността на сделките при упражнено пряко физическо насилие. Изведени са характерните белези на нищожността, значението на упражненото насилие при сключването на сделки и начините на неговото извършване. Възприет е изводът, че сделките, сключени под действието на пряко физическо насилие, са нищожни поради пълна липса на воля за поемане на задължения.

Насилието е разгледано и като основание за унищожаемост на сделките, когато е под формата на заплашване, съгласно разпоредбата на чл. 30 от ЗЗД. Заплашването в тази хипотеза се определя като „морално насилие“.

Направен е анализ и на съдебната практика, като се извеждат изводи относно приликите и разликите между насилието и заплашването, последното като основание за унищожаемост на сделките.

В тази част на труда авторът поставя и анализира въпросите за правното значение на насилието за недействителността на завещанието по

чл. 43, ал. 1, буква „б“ от ЗН и за недостойнството за наследяване по чл. 3, буква „в“ от ЗН. Изводите, до които се достига са, че недействителността на завещанието брани свободата на изразяване на волята на завещателя, а завещание, извършено при физическо насилие е нищожно, тъй като не изразява свободната воля на завещателя. Докторантът приема, че недостоеен да наследи е всеки, който е склонил наследодателя чрез насилие или измама да направи завещание, да измени или отмени завещание, или е възпрепятствал чрез насилие или измама наследодателя да измени или отмени завещание.

В глава първа са разгледани понятието за домашно насилие и неговата правна уредба в чуждото и българско законодателство. Направен е обстоен анализ на относимите международни нормативни актове, свързани с домашното насилие, както и преглед на международната практика по отношение на борбата с домашното насилие. Разгледани са и ключови решения на ЕСПЧ по отношение на домашното насилие. Извършен е подробен анализ на българското законодателство, уреждащо домашното насилие, а чрез направения историческоправен преглед, се проследява историческото развитие на нормативната му уредба.

В глава втора са разгледани и анализирани формите на домашно насилие и субектите в отношенията при осъществяването на това насилие. Разграничени са формите на домашно насилие на: физическо, психическо, емоционално, икономическо и сексуално насилие. Акцентирано е върху резултата от домашното насилие-принудително ограничаване на личния живот, личната свобода и личните права на засегнатото лице. Разгледано е психическото и емоционално насилие, упражнено срещу дете. Като субекти в отношенията при осъществяването на домашно насилие са очертани-съпруг, бивш съпруг, лица, намиращи се във фактическо съпружеско съжителство, настойник, попечител, приеман родител, лица в отношения на сватовство.

Чрез изясняване на характерните белези на отделните форми на домашно насилие се разглежда въпроса за достатъчното правно основание за образуване на конкретно гражданско производство. Направен е обстоен анализ на производството по предоставяне на упражняването на родителските права спрямо детето, уредено в СК. Поставен е въпросът за значението на предоставянето на родителски права на родител, упражнил домашно насилие и по отношение на който има издадена заповед за защита по ЗЗДН. Отчетена е необходимостта от синхронизиране на уредбите в СК и ЗЗДН, тъй като правата и интересите на децата се оказват незащитени, включително и поради сроковете, в които протичат съдопроизводствените действия.

Изследван е въпросът дали домашното насилие може да бъде причина за дълбоко и неноправимо разстройство на брака и дали то може да бъде проявна форма на дълбокото и непоправимо разстройство на

брака. Анализирано е понятието „дълбоко и непоправимо разстройство на брака“ с цел да се установи дали има причинна връзка с домашното насилие.

Акцентът в **грава трета** е поставен върху защитата срещу домашно насилие. По-специално са разгледани и анализирани гражданскоправната защита, мерките за защита по ЗЗДН, заповедта за незабавна защита и заповедта за защита, административно-наказателната и наказателноправната защита срещу домашно насилие. Направен е сравнителноправен анализ между гражданскоправната защита и защитата срещу непозволено увреждане. Изследвани са подробно фактическите състави на деликтната отговорност и отговорността по ЗЗДН.

Направената съпоставка на непозволеното увреждане с домашното насилие е с цел да се разкрият приликите и разликите при търсената гражданскоправна защита. В тази част на труда са изследвани детайлно деянието, противоправността, вредите и вината като елементи от фактическия състав на непозволеното увреждане. Като основен извод е изведен, че домашното насилие е деяние, което не е задължително да е деликт, престъпление или административно нарушение, който се потвърждава и от разпоредбата на чл. 1, ал. 2 от ЗЗДН. Приема се, че мерките, предприети срещу извършителя на домашно насилие, могат да се кумулират с наказания за престъпление, ако то е такова, със задължение за обезщетение, ако са причинени вреди или глоба, ако е нарушена административна забрана или норма, уреждаща административно – наказателната отговорност.

Анализирани са съдебните производства във връзка със семейноправната защита срещу домашно насилие като фокусът се поставя върху детето-участник в производството по ЗЗДН. Разгледано е участието на децата в гражданското съдопроизводство, техните права, тяхното процесуално качество и проблемите в съдебната практика. Разгледано е същинското производство по ЗЗДН, неговите характеристики и особености. Определена е същността на производството, неговото инициране, доказателствените средства, които се използват, както и сроковете, в които то се осъществява.

Специално внимание е обърнато на доказателствената тежест на декларацията по чл. 9, ал. 3 от ЗЗДН и нейната доказателствена сила в производството. Анализът е направен предвид обстоятелството, че в редица научни изследвания се оспорва доказателствената стойност на декларацията. Посочва се, че чрез подписването на декларацията от молителя, той декларира, че за неверни данни носи наказателна отговорност по чл. 313, ал.1 НК. Като извод за доказателствената тежест на декларацията по чл. 9, ал. 3 от ЗЗДН се приема, че тези твърдения не са основателни, тъй като ответната страна има реалната и правна възможност да ѝ се противопостави, при условията на пълно и главно доказване чрез

посочване и представяне на доказателства в противоположна насока, и декларацията да бъде оборена.

Относно мерките за защита по ЗЗДН се приема, че те се съобразяват с оглед на всеки конкретен случай и се прилагат с цел осигуряване на специална защита. Те могат да се наложат поотделно или кумулативно, като по правило това зависи от волята на пострадалото лице, но в определени случаи такива кумулирани мерки могат да се наложат и по инициатива на съда. Основното и непосредствено предназначение на мерките за защита е да охраняват правата и интересите на пострадалото лице, а не да санкционират извършителя на акта на домашно насилие. Поради това, след внимателна преценка на тежестта на акта на насилие, на неговата проявна форма и интензитет, съдът следва да приложи една или повече мерки за защита.

Особено внимание е обърнато на глобата като мярка за защита от домашно насилие. Аргументиран е изводът, че целта на административната мярка „глоба“ е да се превенират следващите актове на насилие, като няма разписани критерии, които да се следват при определяне на размера ѝ. Смисълът на ЗЗДН е да защити лицата, пострадали от домашно насилие чрез предприемането на мерки за защита, цели извършителя на насилието да осъзнае своето правно и морално недопустимо поведение спрямо пострадалия, както и да се превенира извършването на нов акт на насилие. Така за пострадалото лице се създава допълнителна гаранция за защита от такова бъдещо поведение.

В изследването е направен кратък анализ на Заповедта за незабавна защита и Заповедта за защита като актове, с които се произнася съдът по производства, образувани по ЗЗДН. Разгледана, анализирана и критикувана е противоречивата съдебна практика по въпроса какъв е редът, по който едно лице може да търси защита при акт на насилие, последващ издаване заповед за защита по реда на чл. 5, ал. 1 от ЗЗДН.

Поради различните цели на производството по ЗЗДН и тези на наказателното производство докторантът счита за необосновано смесването на правомощията на държавата да ангажира наказателната отговорност за едно противоправно поведение, което осъществява състав на престъпление, със задължението ѝ да предостави адекватна защита за всеки нов акт на домашно насилие, която да е съответна на извършеното деяние по своя обхват, интензитет и продължителност. В изследването е застъпено становището, че бързата и адекватна защита на жертвите следва да е водещ мотив, включително и за правоприлагащите органи.

Възприета е тезата, че мерките за защита по ЗЗДН, макар и прилагани от съда, се явяват проявна форма на административна принуда. Чрез тях законодателят създава условия за постигане на целта, преследвана от правоприлагащия орган, а именно навременна защита за пострадалите от домашно насилие. В тази връзка е направена кратка характеристика на

административната принуда, която се разграничава на различни видове въз основа на предметни и материални критерии, съобразно нейното основно и непосредствено предназначение: административни наказания, принудителни административни мерки и мерки за административно-процесуална принуда. Мерките за защита по ЗЗДН се характеризират като средство за въздействие спрямо лицата- извършители на домашно насилие. Основното им предназначение е да се предотврати за в бъдеще извършването на домашно насилие, като се охранят правата и интересите на пострадалото лице от последващи подобни прояви.

4. Изследването без съмнение показва задълбочените проучвания на докторанта по избраната тема и се отличава с оригиналност на направените анализи и изводи. Изборът на тема е удачен, доколкото въпросите, свързани с формите на домашно насилие, засегнатите от тях блага и начините на защита на потърпевшите лица, са от съществено значение за нормативното им регулиране, теоретичните изследвания и съдебната практика. Специално правната уредба в ЗЗДН претърпя важни промени и развитие в последните години и е добра основа за нови научни изследвания.

Като положителна характеристика на представеното изследване могат да се изтъкнат няколко критерия. Налице е ясен изказ в стилово отношение. Текстът се чете лесно, бързо се възприема представената информация и се улеснява разбирането на изложените тези. Намирам за удачен подход прилагането на историческия и сравнителноправния метод на изследване.

Представената информация в изложението не е поднесена самоцелно, а формулираните аргументи подкрепят изводите, направени по отношение на действащата уредба. Подложени са на обоснована критика цитираните доктринални становища и съдебна практика. Изследването има теоретична и практическа стойност, които две насоки авторът удачно е съчетал в работата си. В него се наблюдава стремежа на изследователя коректно да борави с цитираната литература, да представя и обобщава различните схващания в правната теория.

Задълбочени и оригинални са направените разсъждения върху някои въпроси от терминологичен характер като: „телесно наказание на дете“, „специализирани услуги за деца“, „фактическо съпружеско съжителство“. В тази връзка с оглед подобряване на действащата нормативна уредба са формулирани и аргументирани отделни предложения *de lege ferenda*. Това е несъмнено доказателство, че настоящият дисертационен труд съдържа научни резултати, представляващи оригинален принос в правната наука.

Изложените от Сузана Цанова-Рангелова становища са обосновани с аргументи, които тя счита за определящи, което придава високо качество на нейното изследване. Работата показва, че тя притежава задълбочени теоретични познания в изследваната от нея материя и способност за

самостоятелно научно изследване. Поради това намирам представената разработка за актуално и полезно изследване с несъмнени научни приноси.

5. Приносите на дисертационния труд могат да бъдат очертани по следния начин.

Теоретични приноси:

- Разглеждането и анализирането на понятието домашно насилие и подробното изследване на отделните форми на домашно насилие;

- Задълбоченият анализ на съдебното производство по ЗЗДН и детайлното анализиране на разпоредбите на този нормативен акт;

- Установяването на нуждата от обезпечаване на по-ефективна защита на пострадалите от домашно насилие. Поставяне на акцента в случаите, когато деца са станали жертва на домашно насилие или те са свидетели на насилието в семейството.

- Установяване на нуждата от оптимизиране на съдебната процедура по предоставянето на правна защита в случаите на домашно насилие. Тезата за създаването на допълнителни гаранции за защита на интересите на пострадалите (по-специално, когато те са деца), засилване на съдебното начало и бързина в процеса.

- Необходимостта решаващият съд да изследва всички актове на домашно насилие, за които той е сезиран. Аргументът, че тази необходимост следва от практиката, при която обичайно последният инцидент на домашно насилие не е най-драстичният по характер и поради това е възможно да не се наложи ефективна мярка за защита.

Предложения de lege ferenda

- Създаването на нова алинея към чл.2 ЗЗДН, която да предвижда, че за домашно насилие се смята и телесното наказание, с конкретен текст: „За домашно насилие върху дете се смята и телесното наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание и въздействие, противоречащи на неговите интереси.“

- С оглед по-доброто и ефективно прилагане на мерките за защита да се даде дефиниция на телесното наказание, като се създаде отделен параграф към Допълнителните разпоредби на ЗЗДН, с текст: “Телесно наказание над дете“ е всяко наказание, при което се използва физическа сила и което е предназначено да причини някаква степен на болка или дискомфорт, независимо колко лека е тя”.

- Предложено е изменение на досегашния текст на чл.5, ал.3 ЗЗДН, като приоритетно следва да се прилагат специалните норми, обезпечавщи защитата на правото на живот и лична неприкосновеност на лицата/децата, пред общите норми, уреждащи родителските права. Предложението е ал.3 да се измени в следния смисъл: „Мярката по ал.1 т. 4 ЗЗДН се налага при

всички случаи, когато има дете пряко пострадало или свидетел на насилието. При данни за висящ съдебен спор между родителите по упражняване на родителските права, по определяне местоживеенето на детето или режим на лични отношения, препис от заповедта с наложените по този закон мерки за защита се изпраща на решаващия съд.“

-Разпоредбата на чл. 10, ал. 1 ЗЗДН да се измени като срокът от един месец да се промени на три месеца, от акта на домашно насилие и текстът да придобие следния вид: „Молбата се подава в срок до три месеца от акта на домашно насилие“.

-Дефиниране на понятието „Фактическо съжителство“, като се предлага: „Фактическо съжителство е относително стабилен съюз между мъж и жена, който възниква и съществува като фактическо състояние, без да е необходимо спазването на някаква правно регулирана процедура и споделяне на едно домакинство. Водещ елемент в този съюз е интимната връзка и строго личния характер, като същият съюз възниква и продължава докато е налице взаимна воля за съществуването му“.

- „Създаването на Централен регистър за делата по ЗЗДН към министерство на правосъдието.“

- „При повторно и следващо извършване на домашно насилие, глобата е в размер от 400 до 1500 лева“

- При определяне на размера на глобата съда да взема предвид тежестта на упражненото насилие, наличието на други актове на насилие, дали е извършено срещу повече от едно лице, както и признанията, направени от извършителя и готовността му да посещава специализирани програми за лица, извършили домашно насилие.

6. Към труда могат да бъдат направени някои препоръки и критични бележки.

-Цитираната съдебна практика да бъде изведена под линия на основния текст, а не да бъде в самото изложение (например, на с. 93 и с. 95);

-На всяко място в основния текст, когато се цитира съответния нормативен акт, да се използва неговото обикновено съкращение, а не да се изписва изцяло заглавието му (например, Семейен кодекс-СК, Закон за защита от домашно насилие-ЗЗДН, Наказателен кодекс-НК). Препоръчително е в труда да има посочен списък с използваните съкращения;

-На отделни места в дисертационния труд се наблюдава „надделяване“ на описателния начин на излагане на проблемите за сметка на тяхната критика и анализ (например, при въпроса за сексуалното насилие и неговите форми, на с. 60 до 64; при проблема за физическото насилие, на с. 53-54);

-С оглед бъдещото публикуване на дисертационния труд препоръката е да се обозначат и разграничат ясно параграфите в

изложението (например, със знака за параграф § 1.; § 2.) и тяхното деление на точки и подточки в отделните глави;

7. Заключение

Представеният за обсъждане от докторант Сузана Цанова-Рангелова дисертационен труд определено съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Работата показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по гражданско и семейно право, и въпреки направените бележки, притежава качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното давам своята положителна оценка за проведеното изследване и предлагам на членовете на научното жури да присъдят на Сузана Вескова Цанова-Рангелова образователната и научна степен „Доктор“ по научната специалност „Гражданско и семейно право“, професионално направление 3.6 Право.

С уважение,

изготвил становището:

12 февруари 2020 г.

.....
(доц. д-р Йордан Баланов)